

Προς μίαν Ευρώπη των λαϊκισμών;

Του ΝΙΚΟΥ ΜΑΡΑΝΤΖΙΔΗ*

Κάτι γίνεται στην Ευρώπη. Δεν είναι πλέον τυχαίο ούτε συγκυριακό. Σχεδόν σε κάθε ευρωπαϊκή χώρα, προσφάτως ιδιαιτέρως η μικρά κόμματα εκτινάσσονται με γοργούς ρυθμούς αλλάζοντας τους όρους του πολιτικού παιχνιδιού. Περιθωριακά ή αντισυστημικά κόμματα περιστρεφόμενα γύρω από έναν λαϊκιστή ηγέτη και μια ιδεολογία που κινητοποιεί εισβάλλουν στην πολιτική σκηνή ως ταύροι σε υαλοπωλείο.

Πράγματι, σε πολλές από τις χώρες της Ευρώπης καταγράφεται τελευταία μια ισχυρή τάση παρέκκλισης από καθιερωμένες πολιτικές επιλογές. Τα παραδείγματα είναι πολλά και σε κάποιες περιπτώσεις εντυπωσιακά: οι τελευταίες δημοσκοπήσεις στην Ισπανία δίνουν ποσοστά άνω του 20% στο αριστερό κόμμα Podemos (Μπορούμε), που ιδρύθηκε μόλις τον φετινό Ιανουάριο. Το κόμμα αυτό έχει έναν έντονα λαϊκιστικό και αντισυστημικό χαρακτήρα και για κάποιους αναλυτές θεωρείται πιο ριζοσπαστικό ακόμη και από τον ΣΥΡΙΖΑ. Στην Ιταλία, παρά

την ανακοπή της αρχικής ορμής του, το κόμμα-κίνημα των Πέντε Αστέρων του Μπέπε Γκρίλο συνεχίζει να κινείται και αυτό περίξ του 20%. Ισως μάλιστα εάν στη διακυβέρνηση δεν ήταν ένας επικοινωνιακά χαρισματικός ηγέτης σαν τον πρωθυπουργό Ρέντσι, η επιρροή των Πέντε Αστέρων να ήταν μεγαλύτερη. Στο Ηνωμένο Βασίλειο, η εκλογική επιτυχία του ευρωφοβικού Κόμματος της Ανεξαρτησίας στις ευρωεκλογές, αλλά και στις πρόσφατες αναπληρωματικές εκλογές, επιβεβαίωσε πως οι Συντηρητικοί (κυρίως) και οι Εργατικοί δεν θα ξεμπερδέψουν εύκολα με αυτό. Στην Τσεχία, πολλοί ψηφοφόροι απογοητευμένοι από τα φαινόμενα διαφθοράς στην πολιτική ζωή περιφέρονται από το ένα λαϊκιστικό κόμμα στο άλλο, με πρόσφατα κερδισμένο το ANO (Ναι), που ίδρυσε ο επίσης ευρωσκεπτικιστής δισεκατομμυριούχος Αντρέι Μπάμπις το 2011, ο οποίος υποσχέθηκε πως θα καθαρίσει τη χώρα από τη διαφθορά και θα εξαφανίσει την ανεργία. Στη Φινλανδία, οι εθνολαϊκιστές ευρωσκεπτικιστές

Αλθινοί Φινλανδοί, που σχηματίστηκαν στα μέσα της δεκαετίας του '90, απέσπασαν σχεδόν 20% στις εθνικές εκλογές το 2011, προτείνοντας στους ψηφοφόρους ένα πρόγραμμα «εθνικής υπερηφάνειας».

Οι νέοι λαϊκισμοί ανθούν, αλλά και μερικοί παλιοί καλά κρατούν. Στη Γαλλία, το ακροδεξιό Εθνικό Μέτωπο υπό την ηγεσία της Μαρίν Λεπέν, κόρης του ιδρυτή του κόμματος, απειλεί το καθιερωμένο κομματικό σύστημα. Το Εθνικό Μέτωπο κατήγαγε σημαντική νίκη στις ευρωεκλογές κερδίζοντας έναν στους τέσσερις ψηφοφόρους. Η ίδια η Λεπέν ξεπέρασε την επίδοση του πατέρα της το 2002, αγγίζοντας το 18% στις τελευταίες προεδρικές εκλογές.

Η μελέτη του παρελθόντος μάς διδάσκει ότι κανείς δεν έχει συμβόλαιο με την αποφυγή της καταστροφής.

Οι εξελίξεις αυτές δείχνουν πως ό,τι συνέβη στις ευρωεκλογές στα περισσότερα ευρωπαϊκά κράτη δεν ήταν μια συνήθης αποδοκιμασία των κυβερνήσεων από τους πολίτες σε εκλογές δεύτερης τάξης αλλά μια τάση με βαθύτερα χαρακτηριστικά. Είναι αλήθεια πως τέτοιου είδους φαινόμενα πάντοτε υπήρχαν. Καταγράφονταν στον δημόσιο βίο ως «κόμματα διαμαρτυρίας» και εξέφραζαν τη δυσαρέσκεια ενός μέρους του εκλογικού σώματος για την οικονομική κατάσταση ή για δυσάρεστα φαινόμενα στον δημόσιο βίο. Λειτουργούσαν ως ένα είδος θερμομέτρου πολιτικών παθογενειών και κοινωνικών προβλημάτων. Η άνοδος, για παράδειγμα, του Λεπέν στη Γαλλία, του Χάιντερ στην Αυστρία ή των Φλαμανδών ακροδεξιών στο Βέλγιο τις δεκαετίες του '80 και του '90 ερμηνεύθηκε από πολλούς ως απόρροια προβλημάτων όπως η ανεργία και η εγκληματικότητα.

Η ουσιαστική διαφορά σε σχέση με το παρελθόν βρίσκεται στο γεγονός πως παλιότερα τα «αντικατεστημένα» και «αντισυστημικά» κόμματα δεν

απειλούσαν τη διακυβέρνηση και το παγιωμένο πολιτικό σύστημα. Αποτελούσαν δεξαμενές υποδοχής μιας μειοψηφικής διαμαρτυρίας σημειώνοντας σε λίγες μόνο περιπτώσεις αξιοσημείωτα ποσοστά – σε ακόμη λιγότερες εμφανίζονταν ως πραγματικές εναλλακτικές λύσεις. Σήμερα τα πράγματα δείχνουν να μεταβάλλονται. Τα κόμματα αυτά αυτοπροβάλλονται ως έτοιμα να κυβερνήσουν στις χώρες τους. Η ανησυχία για πολιτικές μεταβολές μεγάλης σημασίας σε αρκετές ευρωπαϊκές χώρες έχει ήδη αρχίσει να απασχολεί τα όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τις πολιτικές ελίτ και τις αγορές.

Θα επικρατήσουν οι λαϊκισμοί ή θα συρρικνωθούν και θα αφομοιωθούν σταδιακά στην κανονικότητα της φιλελεύθερης δημοκρατίας; Ποιο θα είναι το πρόσωπο μιας Ευρώπης των λαϊκισμών; Θα αντέξει η Ευρωπαϊκή Ένωση ή μήπως θα απειληθεί η συνοχή της; Είναι δύσκολο να προβλέψει κανείς καθώς δεν υπάρχουν εύκολες απαντήσεις σε σύνθετα ερωτήματα. Είναι όμως εύλογο να σκεφτούμε πως σε χώρες με

συναινετική κουλτούρα και ισχυρές οικονομίες τέτοιου είδους λαϊκιστικά και αντικατεστημένα κινήματα μπορεί να μη δημιουργήσουν ουσιαστικά ζητήματα ή ακόμη και να έχουν ευεργετικές, και όχι μόνο αρνητικές, συνέπειες. Ας μην ξεχνάμε πως οι λαϊκιστές ίσως να μην μπορούν να υποδείξουν τις λύσεις, αλλά συχνά εντοπίζουν τα προβλήματα.

Αλλού, όμως, τα πράγματα μπορεί να εξελιχθούν προς το χειρότερο. Κράτη με αδύναμους θεσμούς και εύθραυστες οικονομίες κινδυνεύουν να μην αντέξουν το βάρος μιας τέτοιας ριζικής ανατροπής. Σε αυτές τις καταστάσεις, η μελέτη του παρελθόντος μάς διδάσκει δύο πράγματα: πρώτον, κανείς δεν έχει συμβόλαιο με την αποφυγή της καταστροφής και, δεύτερον, η επιστροφή στην ομαλότητα μπορεί να εξελιχθεί σε μια μακροχρόνια και βασανιστική πορεία χωρίς εγγυημένα αποτελέσματα.

* Ο Νίκος Μαραντζίδης είναι καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Μακεδονίας και επισκέπτης καθηγητής στο Πανεπιστήμιο του Καρόλου στην Πράγα και στο Πανεπιστήμιο της Βαρσοβίας